

Pismo i odgovor.

Presvjetli gospodine!

Vaš odgovor od 22. decembra na naše pismo od 20. istog mjeseca primio je Džematski-Medžlis, preko Kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva, i pomno ga proučio.

Prije svega Džematski-Medžlis sa žaljenjem konstatuje, da ste Vi propustili odgovoriti na glavnu tačku našeg pisma t. j. glede Vaših izjava, datih saradnicima naše štampe, a koje ste Vi i kasnijim izjavama potvrdili.

Džematski-Medžlis izrazio je bojazan, da bi način prenošenja rasprave po ovim čisto vjerskim pitanjima na štampu odnosno javnost, mogao imati vrlo štetnih posljedica. Ova bojazan nažalost obistinila se je, i mi danas vidimo, da ovo pitanje raspravljaju više nepozvani, nego li pozvani, i to na način, koji ni malo ne služi interesima islamske zajednice, a samoj stvari štete nanosi. Džematski-Medžlis mora sa žaljenjem konstatovati, da ste Vi skrivili, da se ova stvar uputila pravcem, kojim nije smjela poći.

Nadalje Džematski-Medžlis ustanovio je iz Vašeg odgovora, da Vaše izjave, koje ste dali štampi i izlaganja, koja u Vašem odgovoru sada citirate, nisu u skladu i saglasnosti i to iz slijedećih razloga:

1.) Vaše izjave, koje ste dali štampi bez ikakva razjašnjenja i ograde, pokazuju, da ste Vi za otkrivanje žene i za jedan pravac, koji se ne može dovesti u sklad sa šerijatskim propisima, kojih su se držali muslimani svih mezheba sve do danas, a kojih se propisa i mi strogo držimo i od kojih mi, ni na koji način ne odustajemo.

2.) U Vašem odgovoru stoji, da ste Vi upućeni od „Ustazi-Muhterema“ kako će te vaditi ahkam iz Kurana i prema tome donosite svoj sud, pa velite, da može žena ići van kuće otvorena lica i ako se, ovaj Vaš sud kosi sa ostalim šerijatskim delilima od kojih ehli sunet ni u kojem pogledu ne odustaje i ne može opstojati. Kao što nam je to poznato iz cijelog asara, koji nam je selef ostavio, i po kojemu smo mi svi muslimani izuzam neke „fireki-dalle“ sve do danas postupali.

Presvjetli gospodine! U Vašem obrazloženju mi naziremo, da Vi hoćete, kao što i sami velite, da budete tumač Islama i njegovih propisa, samo po svojoj vlastitoj sposobnosti i da to naturite i drugima, a ovo se kosi sa shvaćanjem sviju mudžtehida, koji ne primaju ni mnogo većih kapaciteta, osamljeni idžtihad.

Širom islamskoga svijeta sva je ulema muttefik da svi oni, koji se bave idžtihadom, i to isključivo za one mesele, za koje od sahibi mezheba „nass“ ne postoji, moraju posjedovati sve uvjete za idžtihad, koje sigurno nije posjedovao ni Vaš Ustazi-muhterem, i tek onda stupiti u ovaka, sa velikom

odgovornošću skopčana pitanja, za njihovo tumačenje. Ulemai Islam ove ljude ubraja u III. kategoriju fakih i nazivlje ih „Mudžtehid-fil-Mesele“.

Zavirimo u tarihi tešrij, pa vidimo, tko su ovi ljudi i kakva ulema spada u ovu kategoriju. Ulemai-islam ne nalazi ni u znamenitog Džesasa, pred čijom se sjenom gubi sva ulema našeg stoljeća, a u koju spada i Ustazi-muhterem, uvjete za stupanje u ovu kategoriju.

Po zahiri Kuranu postupati, vezano je sa velikom odgovornošću, jer to iziskuje onaku spremu, kakvu ulema ne nalazi ni u mnogo većih kapaciteta, nego je imaju alimi našeg stoljeća.

Presvjetli gospodine! Vi velite, da dozvolu otkrivanja lica žene crpate iz 30. i 31. ajeta Surei-Nura i kod toga služite se sa „Džesasom“ i uzimate samo ono, što Vama konvenira, a ne spominjete sve, što u Džesasovom „Ahkami Kuranu“ stoji. Džesas iz svega vadi hukum, da žena mora biti pokrivena, izuzam najnužnijih slučajeva, iz čega nikako ne slijedi, da — kako Vi tumačite, može ići na ulicu otkrivena lica.

Vi u svim Vašim izjavama velite, da žena može ići i otkrivena lica izvan kuće, a da se ne ogriješi o propise Kurana. Ne znamo, kako dolazite do ovakvog zaključka?

Vama je poznato, da je namaz farz bio u Meki i da je tada određen način, kako treba žena da se pokriva u namazu. Ovde je rečeno, da žena mora sve pokriti izuzam lica, ruku i stopala. Kasnije je nazil bio ajet na koga se Vi pozivate, a u kojem izričito stoji „Vel jadribne bi humurihinne“ i t. d.

Kad je već prema prvoj zapovijedi kod žene sve pokriveno, osim lica, ruku i stopala, što bi onda bio hikmeti tešri ovoga drugog ajeta?

Kasnije opet nazil je bio ajet, u kojemu stoji: „Judnine-alejhinne min dželabibihinne“ i t. d. iz čega također slijedi, da se još nešto treba pokriti izuzam što je prije naredeno, pa onda na koji način vadite hukum, da se ostane samo pri onome, što je samo za namaz određeno.

U Kurani-Kerimu dalje stoji: »Vela teberedžne teberudžel džahilijeti«, što ulema tumači, da ne smije žena pokazivati svojih ukrasa, a ako lice žene nije njen ukras, ne znamo šta bi drugo moglo biti. Također u ajeti kerimu dalje stoji: „Vel kavaidu minen-nisaillati“ i t. d. do kraja, iz čega se nedvojbeno razumljuje, da je i za stare žene, koje nemaju nikakva izgleda na udaju i ne mogu pobuditi muške strasti, bolje da se pokrивaju.

Kod svih gore citiranih ajeta na kraju i Džesas u svome Ahkami Kuranu veli, da žena treba, izuzam namaza biti pokrivena lica.

Od nuzula ajeti kerime za tesetur, za vrijeme Fahri-kainata a. s. ashaba, tabiina, pa sve do danas

žena je bila pokrivena, što najbolje dokazuje, da nije Vaše tumačenje ispravno, jer su oni sigurno Kurani kerim bolje poznavali, nego li Vi.

Presvijetli gospodine! Ovom prilikom navešćemo tumačenje i shvaćanje po ovom pitanju, jednog savremenog velikog islamskog alima, merhum Zihni ef., kojega cijeni sva ulema našega vremena, što nam svjedoči njegov kavli džejid i u njemu iznešeni takriži, velikog Halisa, čuvenog Ali Hajdara i dr.

Ovaj poznati arebista, kojemu ni Vi ne možete poreći sposobnost, drukčije shvaća i tumači Kuran, nego ga Vi tumačite. On u svome fikuhscome djelu „Mufarekat-ve-munakehat“ na 113. strani veli: Izvan namaza, reći, da lice nije na mahrem, je galet koji se ne može oprostiti.

Ovo njegovo djelo odobreno je po mešihatu i sve do Kemalpašine vlade služilo je kao udžbenik po svim višim školama i nitko nije podigao glas protiv ovoga njegova hukuma, niti ga je tko za to nazvao konzervativcem i mračnjakom, nego ga je svatko poštovao i priznavao ga, nazivajući ga edibi, „Nabigai-Zeman“, a fakihim imamom našega vremena.

3.) U Vašem odgovoru izgleda nam, da Vi ne vodite računa o fesadi zemanu i u doba kada sav kulturni svijet traži načina, da ograniči raskalašenost ženskoga svijeta i kada sve starješine drugih vjera viču: „Pokrivajte se“, a Vi nažalost dajete Vašim izjavama povoda, da se naše, sada pokrivene žene, otkriju.

Prije nekoliko godina Džematski Medžlis, vodeći računa o islamskom moralu, prvi je podigao svoj glas i dao inicijativu, da se osnuje odbor za zaštitu morala. Iz vlastite pobude i ako je to bila Vaša dužnost, Džematski Medžlis osnovao je ovaj odbor u cilju, da pridigne one ženske, koje su moralno poklekle, a u nastojanju za spriječavanjem širenja nemorala, zapitao sarajevskog Muftiju: ima li dževaz, da se one ženske, koje se ne mogu od nemoralnog života na drugi način odvratiti, otkriju i time žigoše njihov postupak, a druge, koje su pokrivene i poštene od napasti zaštite, dobio je od Mufti ef. fetvu, da se ni ovakve ženske ne mogu otkriti.

4.) U Vašem odgovoru stoji, da Vi rađe vidite jednu otkrivenu muslimanku, koja pošteno zarađuje, nego drugu, koja se nazovi pokrivena po korzu klatari i koketira. Iz ovoga razumijemo, da Vi više polazete važnosti na slabo materijalno stanje muslimana, nego na vjerske propise. Do danas nijesmo bili sretni, da dočekamo, da Vi povedete kakvu akciju, kako bi se našem siromašnom ženskom svijetu pribavilo poštene zarade, a da ne moradne biti izvignuta svim napastima, koji joj u današnjem fesadi zemanu i pokrivenoj prijete, kamoli, kad bi smo je još otkrivenu, a neodgojenu, bacili na ulicu.

A da ste po sreći i svojoj dužnosti, jednu ovakvu akciju poduzeli, mi smo uvjereni, da bi Vas na

ovom putu, do sada, svi muslimani Bosne i Hercegovine sljedili i zahvalni Vam bili i tvrdo smo uvjereni, da bi ste u ovom imali više uspjeha, nego što ćete imati sa dopuštavanjem, da se ovakva čisto vjerska pitanja raspravljaju i tretiraju po novinama i da se u to miješaju nepozvana lica.

Vi ste bez ikakva povoda u Gajretovim prostorijama dali jednu izjavu, koja počinje sa riječima: „Bez izazivanja ne može se krčiti put“ (Gajretov list od 16. XII. 1927. broj 24), pa ne znamo, koga hoćete da izazovete i s kim hoćete da povedete borbu i protiv kome želite da napravite front?

Vodeći računa o uzrujanosti, koju su Vaše izjave među građanima proizvele i radi kojih se je tražilo, da se na javnome zboru osudi Vaš postupak. Džematski Medžlis je, u namjeri da zaštiti Vaš mekam, i da predusretne javno tretiranje po ovim čistoj vjerskim pitanjima, uputio službenim putem svoju predstavku, sa kojom Vi ironišete, a Vi ste umjesto da ostane stvar službenom tajnom, dali i opet u dnevnu štampu, kako naš dopis tako i Vaš odgovor, iz čega bjelodano slijedi, da Vi želite i hoćete, da se ova čisto vjerska pitanja preko štampe tretiraju i da sa time potvrdite Vašu izjavu, datu u Gajretu: „Bez izazivanja ne može se krčiti put“.

Ovaj Vaš poziv na izazivanje, našao je nažalost odziva, jer smo skoro u beogradskoj „Politici“ pročitali izlaganje jednog nazovi branitelja Vaših ideja, koji se ne ustručava, da nazove jedan hadis iz »Kjutubi sitte« lažnim i neistinitim.

Kad smo ovo pročitali, očekivali smo sa pravom da ćete Vi podignuti svoj glas protiv ovome neumjesnom ispadu, ali nažalost i to je izostalo, jer Vi na ovaj ispad nijeste reagirali.

Što se vakufskog pitanja tiče Džematski Medžlis sa bolom konstatuje, da ste Vi i ova pitanja pokrenuli na jednom mjestu gdje to uopće ne spada. Mi za vakufska pitanja imademo nadležni forum, koji je jedini pozvan i kompetentan, da ova pitanja raspravi. Davanje izjava izvan ovog foruma jedino bi moglo imati za cilj, da se stvori jedan front, koji bi imao izvesti presiju na Vakufsko-mearifski sabor, da skrene sa puta, koji mu je vakufski statut propisao.

Džematski Medžlis je uvjerenja, da je jedino poštivanje vakufnama i šarti vakifa, sačuvalo samostalne vakufe, jer smo svi svjedoci, kako je centralna vakufska zaklada, kupovanjem bančinih dionica, prošla, a ta bi sudbina, unificiranjem svih vakufskih dobara, mogla da stigne i njima.

Što se tiče pitanja nošenja šešira, po ovom pitanju je svojevremeno ulema zauzela svoje stanovište, i prema Vašoj datoj fetvi rekla svoje mišljenje, koje je bilo protivno Vašoj fetvi, a koje je i u posebnim risalama objelodanjeno. Isto tako je Džematskom Medžlisu poznato, da je Misirska Ulema u pogledu nošenja šešira, izdala fetve po sve četiri mešheba,

koje su fetve po Šejhul-Islamu, Šejhul-Ezheru i Mirsirskom muftiji zvanično potvrđene, a koje su fetve potpuno oprečne Vašemu riješenju i skoro datim izjavama.

Predstavku koju je Džematski Medžlis na 20. prošlog mjeseca Vama uputio, upravio je također u prepisu članovima ulema medžlisa i u odgovoru, koji je na ovu predstavku dobio, ni članovi ulema medžlisa ne dijele Vaše mišljenje, isto kao što i ne odobravaju pojedinačno istupanje u ovako krupnim stvarima, što opravdava razlog, da Vas je Džematski Medžlis upozorio na zaključak kurije, u pogledu Vaših istupa.

Da je stanovište Džematskog Medžlisa po svima pitanjima, koja su pomenuta u našem dopisu, po svema ispravno svjedoči najbolje data izjava Vrhovnog beogradskog muftije presvijetlog Zeki ef. štampana u beogradskoj Politici od 31./XII. 1927. godine u kojoj se je izjavio dolično položaju, koji dolikuje mekamu, kojega zauzima, a pozivajući se na šeriatske propise, kao i izjava data po muftiji Maglajliću.

Prema svemu izloženom, Džematski medžlis smatra svojom dužnošću izjaviti, da Vaš dopis ne sadrži nikakav stvaran odgovor na stavljena pitanja, sa kojim bi se mogao ovaj Džematski Medžlis zadovoljiti.

Pri kraju Džematski Medžlis mora još naročito primjetiti, da je njegova predstavka jedan službeni akt, a prema našoj naobrazbi i službenom običaju u službenim dopisima ne stavlja se selam, a Vi ste i ovo ironisali na jedan način, kako ne dolikuje jednoj osobi, koja drži puno do sebe, kao što ste Vi.

Sarajevo, 12. januara 1928. god.

Predsjednik :

u. z.

H. M. Merhemić

Sarajevskom vakujsko mearifskom džematskom medžlisu putem Kotarskog vakujsko-mearifskog povjerenstva

u

Sarajevu.

Vaše sam pismo od 12. januara primio i evo odgovora:

Moji su odgovori u skladu sa onim, što Bog propisuje u Kuranu, pa i ako poznajem i ono, što su šerijat-ki pravници i komentatori rekli, ja se volim držati propisa uzvišenog Kurana. jer je on zauvijek i za sva vremena. Na ovo me poziva i Kuran, jer mi propisuje razmišljanje, proučavanje i istraživanje. Ja ne trebam vašeg ovlaštenja u ovom pogledu, pa je suvišno bilo poricati meni ono, na što me Svevišnji Allah poziva. Naročito je bilo suvišno prigovarati mojim bivšim i sadašnjim ustazima. Rasporedaj še-

rijatskih pravnika je meni dobro poznat. Taj rasporedaj su načinili ljudi, nije to ništa propisano u Kuranu. Ako Vi taj rasporedaj napominjete za to, da možete reći „Ovaj je bolji od onoga“, to je pogrešno. Jer ko je od koga bolji, to samo zna Onaj, koji sve vidi, sve čuje i sve zna. Ni jedan mudžtehid nije ovaku krupnu rekao, kao što Vi meni velite. Ta poznato je da su sva četiri velika imama uvijek govorila: „Mi nikoga ne silimo, da prima ono, što smo mi pronašli kao pravo, svakom je slobodno, ako može, da se posluži sa izvorom, mi ne tražimo da nas iko slijepo slijedi“. Osim toga, Vama je poznato da vjera Islam ne poznaje nikakova foruma, koji bi mogao zabranjivati ono, što je Kuran dozvolio ili dozvoljavati ono, što je Kuran zabranio U Islamu ne može niko nikoga n kjufur bacati, ako on to sam ne želi.

Vi kažete da su se šeriatskih propisa o pokrivanju žene držali svi muslimani sve do danas, što ne odgovara istini. Prvo, u našoj domovini ima mjesta gdje muslimanke hodaju otvorena lica i vrlo se čisto i pristojno ponašaju. Osim toga naši običaji u ašikovanju pokazuju, da nikada nijesmo taj fikhski propis poštivali. Šta više naše djevojke od 20, pa i više godina nijesu pokrivala ni onih dijelova, čije pokrivanje zahtijeva (31.) ajet u Suretun-nuru. To je sve na stoljeća ulema gledala, ali nije tvrdila da toga nema. Sad eto, džematski medžlis neće da vidi to, pa tvrdi da je sve pokriveno. Osim toga još za vremena Hilafeta i Mešihata poznajem krajeva u Turskoj, gdje su muslimanke hodale otvorena lica. Za mog študiranja nauka za vrijeme merhum sultan Abdul-Hamida i baš kad je merhum Zihni ef. izdavao svoja djela, otvarale su se najviše ženske škole u Carigradu, koje su pohađale na hiljade učenica, sve zrelih djevojaka i u kojima su predavale nastavnice i profesorice muslimanke otkrivena lica. Za ovo je sve znao, kako sam Halifa, tako i Šejhul-Islam kao i muftije, kadije i kadi-askeri, pa se, Bogu mi, niko ne obazrije na onaj Zihni ef. galat. Ja poznajem dobar dio Arabije i sva tri dijela Egipta. Ni tamo ne stoje stvari, kako ih Vi zamišljate. U Egiptu muslimanke, koje su upućene na rad bilo na polju ili po fabrikama, otvorena su lica i ruku. U gornjem Egiptu isti način postoji, a na kraju pustare Nubi, blizu Čad Jezera stanuju Tevarigi muslimani, kod kojih muško meće zastor na lice, a žensko hoda otvoreno. U Misiru djevojke muslimanke, koje študiraju nauke, imaju naročite haljine, a otvorena su lica. Sve nastavnice na ženskim školama jesu muslimanke i otvorena lica hodaju. Slično je i u Jemenu od KjevkJebana, pa prema Tagzu i Lahdžu. Tamo dapače nose na glavi velike pletare kao suncobran, koje zovu „muzille“. Kako sam obaviješten od pouzdane strane, u Perziji, gdje je najstrožije zavedeno pokrivanje žene, ima mjesta, gdje muslimanke hodaju

otvorena lica. U Afganiju je isti slučaj, a u Rusiji muslimanske žene već odavna otkrivene hodaju i vidnu ulogu vrše na znanstvenom polju, ima ih doktorica, a puno ih je kao nastavnice i knjigovođe.

Ja Vama sa Džessasovim izvodima nje-sam tumačio moje odgovore. Ja sam to drugome nekome rekao i naveo njegovo tumačenje kao primjer. Zato vi dobro pregledajte moje prvo pismo. Ono, što sam ja od Džessasa naveo i odgovara Kuranu. Ja se ne pozivam ni na Hidaju niti na mnoge druge šeriatske pravnike, koji slično tumačenje imaju, nego samo na KURAN. Ja tvrdim, a to tvrde i moji bivši i sadanji ustazi, da Kuran traži čistoću srca i duše i pristojno ponašanje, kako muška tako i ženska.

Vi se pozivate i na (31.) ajet u Suretun-nuru i naglašavate neke riječi . . . . Šta ste htjeli s time reći, to Bog zna, jer ih nijeste htjeli ni protumačiti. Tu se govori, da muslimanke metnu „himar“ po svojim grudima. U Arabiji bio običaj, da su žene nosile jednu vrstu haljine, kroz koju se je moglo vidjeti ono, što stoji na prsima, a to nije odgovaralo pristojnosti, pa je naredeno da pokrjavaju i te dijelove. Cijeli ovaj ajet, od „Veljadribne“ pa do kraja, govori o onim tajnim ukrasima, koji se bez nužde ne mogu pokazivati osim mužu i bližnjoj rodbini. Tude nema o pokrivanju lica ni jednoga slova. Himar je kao naš šal, kojega u Jemenu ženske, koje nose pletaru na glavi meću preko pleća i zastiru njime vrat i prsa. U San-i taj himar meću preko glave i sapinju pod vratom tako, da dva ugla pokrjavaju prsa, kako se to razumije i iz riječi „Ala džujubihinne . . . .“

Vi spominjete nekakovu prvu zapovijed o pokrivanju, pa iz ovoga ajeta izvadili ste, da se mora pokriti sve, pa i lice. To je tumačenje vrlo pogrešno, jer je ajet vrlo jasan. U ajetu stoji, da muslimanke sprečavaju svoje oči, čuvaju svoju čistoću, i ne pokazuju svoje ukrase osim onoga, što je na vani; to su ruke i lice, jer to su mjesta vanjskih ukrasa. U 30. ajetu Suretun-nura traži se, da i muslimanke sprečavaju svoje oči, čuvaju svoju čistoću, iz čega jasno proizlazi, da je glavno — kako kod muška tako i kod ženska — lijep odgoj i moralno vladanje, bez čega ne koristi ni pokrivanje.

Vi se pozivate i na 59. ajet u Suretun-Ahzabu i ističete neke riječi, pa kažete: da još nešto treba pokriti izuzam što je prije naredeno. Ovdje se to ništa ne razumije. Ovdje se kaže, da metnu na se džilbab i da ga skuče oko sebe, da žene ne budu otvorenih prsa. Ovdje se traži pristojno oblačenje, a o pokrivanju lica ima govora, samo što su neki komentatori protumačili, da treba rukama skučiti džilbab tako, da se samo jednim okom gleda i ovo se tumačenje uzima kao azimet.

Vi se pozivate na 33. ajet u Suretun-Ahzabu i uzimate opet samo neke riječi, pa vadite ono, što se

apsolutno iz ajeta ne može razumjeti. Ovaj je ajet specijalni propis o prečasnim ženama našega Pejgambera. U njemu se nalaže, da pejgamberove žene bez nužde ne izlaze iz svojih kuća, da se na ulici ne ponašaju onako, kako su se ponašale žene u doba neznaboštva . . . i da se sjećaju onoga, što se u njihovim kućama uči, i da tako upoznaju Božije velike znakove i svaku mudrost . . . Tude nema o pokrivanju ženskog lica ni jednog slova. Ja sam u mom prvom pismu (vodeći računa o ovim propisima) i rekao: ko može, neka se ravna prema propisima o prečasnim ženama našega Pejgambera, pa neka u svojoj kući širi znanost i podučava zanate među svojim ženskinjem, ali Vas uvjeravam, da je malo u današnje doba koji mogu to izvoditi.

Vi se pozivate i na (60. ajet u Suretunnuru) pa izvodite nešto, što u ajetu nema. Tu se govori da ženske, koje su se usjedile toliko, da više nemaju volje za udajom, mogu — bez da se griješe — baciti svoje odijelo, daklen i džilbab i himar, ali da je i za njih bolje da čuvaju svoju čistoću i da se gize na pokazuju. Tu opet nema ništa o pokrivanju lica.

Vi mi spočitavate, da ne vodim računa o fesadi-zemanu, iz čega proizlazi, da me nijeste razumjeli. Kroz 24 godine nijeste me mogli razumjeti, pa mi izgleda, da me ne ćete ni razumjeti. Ja ovo što tvrdim i na što odgovaram, zastupao sam vazda. Za vrijeme rata, kada se je uspostavila radiona za šivanje, i krppljenje vojničkih haljina, preporučivao sam muoge muslimanke da tamo rade i da zarade. Kad bih god otišao u lager — gdje je smještena bila radionica, vazda bih muslimankama govorio: Lijepo i uljudno se vladajte, nemojte bacati ljage na Islam, a bolje vam je svjetla obraza zaraditi, nego drugom na teretu biti. Tom prilikom, a na njihov upit sam im kazao, da mogu biti otvorena lica i ruku. Kada mi je došla, jedna deputacija i tražila, da dignem te muslimanke iz te radione, ja sam ih obavijestio o svemu i rekao: Svaka, koja stupi u radionu, ima šest kruna dnevno, a ima ih koje zarađuju dnevno 12, pa i 18 kruna. Vi meni osigurajte do konca rata za svaku (a ima ih sada 140) po sto kruna mjesečno, je ću ih odmah izvaditi, ali će njihova mjesta biti popunjena sa drugim, koje jedva čekaju. Na ovu moju primjedbu gospoda su tražila, da se radiona premjesti u „Kolobaru“ i stavi pod nadzor jednog muslima, na što sam kazao da to nije moguće iz tehničkih razloga. Otišli su, a žene su dalje radile sve do konca rata.

Prije šest godina, kada sam u Begovoj džamiji tumačio ajet „ve la tudarru validetun bi veledihā, . . .“ tumačio sam to dosta opširno. Dobro se sjećam, da sam tom prilikom rekao: ne smije mati nanositi štete djetetu u odgoju, a ni otac u pogledu izdržavanja, ali je neznanje roditelja najveća šteta za djecu. Tada sam, držeći se tumačenja mojih bivših a i sadanjih ustaza, obrazlagao, kako je po šeriatskim propisima

velika dužnost svakog ženskog čeljadeta, da poznaje propise o načinu uzgajanja djeteta, da poznaje najnužnije propise o čuvanju zdravija dječijeg i da treba da to nauči svaka ženska prije nego pođe u zifaf. Kazao sam, da je dužnost sviju muslimana, da prošire nauku kako za muške, tako i za svoje ženske. Tumačio sam poteškoće o potrebnom pregledavanju muslimanskog ženskinja po liječniku, pa sam naglasio, da trebamo odgajati muslimanke i kao doktorice i da je to farzi-kjifaje. Tada sam rekao, da mogu muslimanke študirati nauke i otvorena lica.

Ja sam i u Gajretovim prostorijama prigovarao nekim članovima društva Gajret. Kazao sam, da su oni muslimansko društvo i kao takovi, da su dužni voditi brigu i o vjerskom odgoju povjerene im muslimanske djece, jer da su oni preuzeli na se roditeljsku dužnost. Prigovaro sam, što ne drže vjeroučitelje u svojim konviktima, pa da djeca budu bolje upućena u vjerske propise i u pravilno učenje pojedinih Kuranskih ajeta. Prigovarao sam im i za to, što su muslimanke djevojčice, neupućene u vjerske propise, vodili i to baš uz Ramazan na izložbu u Novi Sad i dalje i kazao da to nije bilo umjesno. Nadalje prigovarao sam i šesirlijama, kako u Gajretu, tako i izvan Gajreta, i kazao, da nije lijepo, što ne vrše svoju vjersku dužnost, što ne dolaze u džamiju da klanjaju i poslušaju moje predavanje, što ne dolaze u dodir sa muslimanima i što im ne pomognu sa svojim znanjem. Tražio sam da održavaju predavanja svaki iz svoje struke, donoseći kao primjer intelegenciju naših sugrađana drugih vjera; naglasio sam, da bi trebali i oni da punom voljom porade za dobro islamske zajednice.

Prema tome, Vaš prigovor da nijesam svojoj dužnosti udovoljavao, nije na mjestu. Ja sam vršio i vršim svoju dužnost kako je nije vršio ni jedan reis. Skoro osam godina ja tumačim vjerske istine u Begovoj džamiji, izlažem i preporučujem ono, što je korisno islamskoj zajednici. Upirući prstom u naše manjkavosti vjerskog odgoja preporučivao sam i neke lijekove. Baš se dobro sjećam, da sam više puta tumačeći Božije zapovjedi o međusobnom potpomaganju rekao: da bi trebali svi džematski medžlisi i kotarska povjerenstva imati popis svih muslimana svoga područja, trebali bi imati popis takav, iz kojega bi se razumjelo, ko ima staratelja i skrbnika, ko opet toga nema, koliko djece ide u školu, a koliko opet ne ide, ko je u kakvom radu i gdje, pa da se prema tome odredi o svima jedinicama islamske zajednice ono, što je najbolje. Kazao sam tada, da nije pravo iščekivati od reisa, da on sam vodi o svemu računa. Naglašavao sam, da budemo svi zajedno, pa sam i ja tuđi. Usprkos zakonskih propisa koji me vežu, učinio sam i na prosvjetnom polju više nego i jedan reis. Ne ću da ističem sve, što sam činio i činim za svoju islamsku zajednicu, ali moram da Vam kažem, da mi je veoma žao, da baš onaj džematski

medžlis, koji bi trebao da najviše cijeni moj d spočitava mi, da ne vršim svoju dužnost. Ako bi ovako svi džematski medžlisi rekli, onda bih morao utvrditi, da muslimanska zajednica u Bosni i Hercegovini nije zahvalna i da ne umije cijeliti svoje ljude.

Riječi »bez izazivanja ne može se naprijed« nijesu upotrijebljene kako ih Vi hoćete da upotrijebite. Kada sam ja govorio u Gajretovim prostorijama o načinima, kako bi se vakufski objekti, a naročito mezaristani mogli iskoristiti, neko je dobio: „To bi izazvalo svijet“ i ja sam na to rekao: „Bez izazivanja ne može se naprijed“ - i naveo primjer gradnju dućana pred Ferhadijom. Kazao sam, da je prigodom gradnje dućana pred Ferhadijom bilo prigovora i da mi je došao jedan moj prijatelj i ljutio se, što su mu zemni ostatci njegove tetke iskopani i prenešeni pred mihrab Ferhadije. U mome pismu nema nikakove ironije. Ja sam posve iskren i iskreno izlažem moje misli, za to je suvišno bilo pripisivati meni, da pravim nekakvo ironisanje. Ja sam od toga vrlo daleko.

Ovdašnje naše novine, pa i beogradske, ja vrlo malo čitam, dapače i ovo Vaše pismo, nijesam imao kada pročitati do prije tri dana. Za to ja i ne znam, šta je ko rekao. Dapače doskoro nijesam ni to znao, da su moje odgovore nazvali nekakvim izjavama, pa ste vjerojatno i Vi to poprimili. Uostalom, šta se je do sada reklo i o samom Kuranu, pa dragulj ostaje opet dragulj, a žarko sunce sja kao i prije. Kad ste Vi pročitali taj napadaj, mogli ste i odgovoriti, jer je svaki musliman dužan govoriti istinu i braniti istinu.

U mojim odgovorima i mojim pismima nema ni govora o kakvoj presiji i u tom pogledu posve krivo mislite. Ja poštivam svačije mišljenje, pa makar se ne slagalo sa mojim. To će mi potvrditi svak, ko me dobro zna. Tim zajedno, ja o vakufima i o vakufnamama imam sasvim drugčije shvatanje, nego li ono, što ga Vi imate. Uostalom, oni, koji će poslije nas doći moći će vidjeti, ko je imao pravo.

Ne znam, šta vas goni, pa da sada povlačite i šešir u pitanje. Ja sam o kapama dao odgovor još početkom 1914. godine. I ono, što sam rekao, tačno je. Što je ulema rekla, ja znam, ali znam i to, da ne odgovara pravom izvoru Islama. Misirska ulema nije zapravo ništa novo rekla. Ona je kazala, „*lebsul kab-ati, iza lejtane mejlen ilelkjufri, kjufurun*... Oblačenjem šešira, ako se želi kjufur, i biće kjufur. Pa i ja velim, ako se oblačenjem ma kakove haljine želi biti kjafir, i postaće kjafir. Dakle želja i volja je glavno; ako neko ne želi kjufura, njega ne može ništa u kjufur metnuti.

Znam, da ste uputili i mom društvu pismo, jer su mi oni to kazali. Ja poštujem svačije mišljenje, pa tako i moga društva kao i Hadži muftije Maglajlića, pa i vrhovnog muftije, pa makar ja i neznao što su oni rekli, ali svoje najbolje cijenim, jer sam tako odgojen. Ne namećem nikom ništa, pa ni mom društvu.

Džematski medžlis može da smatra moj odgovor kako god hoće. Doći će vrijeme iza nas, pa će se bolje razumjeti, šta je Džemaludin govorio i šta je želio.

Glavni islamski centri Afgan, Iran i Egipat i njihovi odlučujući faktori već odavno vode računa o ozbiljnom odgoju svog ženskog svijeta. Muslimani ovih država već odavna govore, da se treba otresli drijemeža i proširiti nauku među sve jedinice islamske zajednice, kako to i Kur'an zahtijeva, što i djelom pokazuju. U Afganiju i Iranu otvorene su naročite stručne škole za ženski svijet, gdje ženskinje študira razne znanosti i upućuje se u različite zanate. Osim toga otvorene su radionice, da se uposliti potrebno i za rad sposobno ženskinje. Egipat se ponosi sa ovakovim ustanovama i sa svojim na stotine izučenicima sejjidatom, koje u različitim pravcima doprinose velike koristi svojoj domovini. Ovi muslimani osjećaju potrebu, da se muslimanke odgoje za sve struke, koje su potrebne islamskoj zajednici. Moramo, vele, imati muslimanke liječnice, nastavnice, sposobne žene za sanitetsku službu i upućene u razne zanate, kako su to naši stari imali u drugom stoljeću. Ne možemo, vele, izaći na kraj sa Evropom, ako i drugu polovinu naše snage ne učinimo sposobnom za borbu i džihad. Ovi odlučujući faktori, koji predstavljaju ogromne milijune muslimana, bolje poznaju Kur'anske propise i život selefi-salihina nego li mi svi.

Potreba je vrlo jak pokretač. Potreba nagoni da se odstupi od azimeta pa da se pređe i na ruhsat... Na temelju toga su i šerijatski pravници postavili svoje obrazlaganje. Vrijeme čudesa čini. Vrijeme je promijenilo feredžu u peču sa zarom i valom. Vrijeme pretvara i zar i valu u onaj džilbab, kojega zovu mantla i u poluvalu. Čvrsta bi želja bila, da se uzgojem i čistom naobrazbom stavi granica, pa da se ne ide dalje, da se očuva ono što je glavno čistoća srca i duše, a da se i potrebama udovolji:

Vi mi na početku Vašeg pisma izričete i osudu, pa velite, da sam kriv, što sam davao odgovore, iz čega vidim, da nijeste pomno pročitali moje pismo ili možda sumnjate u moje razlaganje. Zar sam ja

kriv, što je nekome stalo da pravi zbrku pojmova? Prije tri dana u Kiraethani je održana skupština za općinske izbore i nakon razgovora u tom pogledu, ustaje moj jedan prijatelj, za kojega sam u najopasnijim prilikama činio sve što sam smio, pa i ono što nijesam smio, pa taj prijatelj ni manje ni više naglašava „ostavite vi izbore, i ostalo, znate li vi da je din u opasnosti, reis nam hoće da navuče šešir na glavu i da nam otkrije žene“, a zatim uzrujano podvikuje: „neka on sebi metne šešir i neka otkrije svoju ženu“. Od prisutnih muslimana nije ga niko htio popraviti, nije mu niko htjeo kazati, da dinu prijete opasnost s druge strane, od čega se i reis ba najviše boji, a to je džehalet. To nije učinio ni onaj koji je nakon toga čitao pismo džematskog medžlisa bez moga odgovora. Ako ovo nije pozivanje na uzburu, ja ne znam onda šta bi drugo bilo. Ne znam, kakva ima razloga, da se to govori na sastancima, gdje se radi o općinskim izborima. U posjedu sam dvaju pisama, koji su bez potpisa poslani odavlen u neke srezove, a u kojim se pozivaju muslimani, da ustanu protiv murtatluka reis-ul uleme Čauševića. Ta su pisma poslali muslimani meni na uvid i uporabu i vrijeme već otkriva i pisce i pošiljače. Ja daklen ne stvaram nikakva fronta, nego moji najbolji jahbabi otvaraju front protiv mene.

Ja nijesam nikom rekao da meće šešir na glavu, ja nijesam nikom rekao da otkrije svoju ženu. Ja samo tumačim istinu i vjerski ruhsat, a i potrebu, koju nam je vrijeme donijelo, a i donosi.

Džematski medžlis može da smatra moj odgovor kakogod hoće. U tome ga ne sprečava ništa, i mene samo veseli, da će se taj džematski medžlis držati šerijatskih propisa i da od njih ni na koji način ne će odustajati.

Ovaj bi odgovor Vi brže i jasnije dobili, da ste došli kod mene, dobili bi odgovor i za fetvu sarajevskog muftije, ali — eto — Vi ne primete ni mog selama, dokazujući da su Vaša pisma službena, pa za to primoran povlačim moje prijašnje: Selamun alejkjum!
Sarajevo, 27. januara 1928.

Džemaluddin.

Osnivač Kaira i El-Azhera.

(Misao da je Slaven).

Muslimani pod vojskovođom Amr-ibni Asom oko godine 20. po Hidžretu (640.) osvojiše cio Egipat, a malo zatim proširiše svoju vlast po obalama Sjeverne Afrike sve do Atlanskog Oceana. Kasnije predoše i na evropsko kopno, kako je to poznato. U svojim osvajanjima osnovaše više gradova. Tako u Egiptu ne htjede uzeti za glavni grad tada razvijenu Aleksandriju, nego Amr osnova novi grad, koji se prozva Fustat. Vele, da je drugi halifa Omer naredio Amru, da ne

boravi u gradu, u kom će biti rijekom odijelen do Medine. središta islamske države, tako da halifa može na devet doći u glavne gradove države. Fustat bijaše središtem Egipta sve do godine 359. (969.) kad se ne daleko od njega osnova novi El-Kahira (Kairo).

Uzrok i način osnivanja Kaira.

U Egiptu godine 320. (969.) zavlada porodica Ihsidija. U početku ne bijahu samostalni, nego potpadahu pod veliku državu Abasovića. Iz porodice Ihsidija.